

Forord

Denne boka er et portrett av personen og misjonslederen Egil Grandhagen. Det er min fortolkning av hvem han var. Egne pensler og fargepaletter er tatt i bruk.

Det subjektive elementet i prosessen er verdt å merke seg. Dette er mitt bidrag. Portrettet er basert på tilegnet kunnskap om Egil, egne erfaringer med ham og personlige refleksjoner om hvem han var. Jeg tar høyde for at andre kanskje ville ha tegnet et helt annerledes portrett ut fra forutsetninger som er forskjellige fra mine. Slik vil det nødvendigvis være. Våre portretter er underlagt de begrensninger og muligheter som egne referanserammer gir. Ingen vil yte den man portretterer full rettferdighet.

Mitt portrett av Egil Grandhagen bygger likevel ikke på et vilkårlig enkeltbilde. Presentasjonen er basert på mange personlige møter med Egil selv og på andre kilder. Disse andre kildene kan inndeles i fem grupper:

Den første består av relevant, tilgjengelig skriftlig materiale. Å oppdrive dette har vært lettere sagt enn gjort. Mye av materialet i Misjonssambandets arkiv har vært utilgjengelig på grunn av gjeldende arkivregler. Jeg har likevel fått studere flere rapporter, strategidokumenter, artikler og bøker. Utvalgt, relevant samtidsliteratur er også konsultert. Egil Grandhagen selv etterlot seg lite skriftlig. Før han døde i 2020, ønsket han at prekenmanuskripter og andre personlige notater skulle makuleres. Noe av dette kan vi likevel finne spor av i bøker, artikler, lyd- og bildeopptak, og i egen og andres hukommelse.

Den andre kildegruppen består av en rekke samtaler med utvalgte mennesker som har møtt Egil, stått ham nær eller har samarbeidet med ham i ulike roller. Dette gjelder særlig personer med bakgrunn i Misjonssambandet, men også venner, kjente og kolleger fra andre sammenhenger. Takk skal dere alle ha.

Den tredje kilden, og en absolutt uunnværlig kilde, er Egil Grandhagens ektefelle, Solveig. Hun har vært helt nødvendig for å forstå biter og sammenhenger i hans personlige historie og livsløp. Hun har da også selv vært en svært sentral del av Egils livshistorie. Takk for stor åpenhet og tillit, Solveig!

Den fjerde kilden består av viktige ressurspersoner; personer som har over gjennomsnittet god kjennskap til Misjonssambandets historie og indre liv. Disse har jeg kunnet diskutere viktige spørsmål med. Det samme gjelder personer med god kjennskap til norsk misjon og kirkeliv generelt og andre viktige forhold. Deres innspill og bidrag er blitt veiet og vurdert fram og tilbake. Uten å navngi alle de personene det er snakk om, vil jeg her uttrykke en stor takk. Det har vært lærerikt å sammenlikne egne vurderinger opp mot andres. Eventuelle misforståelser, faktafeil, feilvurderinger og mangler i framstillingen står imidlertid fullt og helt på min egen regning.

Den femte kilden er basert på det man i samfunnsvitenskapen kaller «deltakende observasjon». Dette refererer til studier av prosesser som jeg selv har vært en del av. Gjennom et langt liv har jeg hatt forskjellige stillinger og roller i Misjonssambandets arbeid nasjonalt og internasjonalt. Jeg kjenner organisasjonens arbeid og kan på dette grunnlag få øye på ulike perspektiver og sammenhenger. Derfor har jeg ikke bare nøyd meg med å hente fram viktig informasjon om hva Grandhagen har sagt og gjort, men har også ved flere tilfeller forsøkt å reflektere over hva denne informasjonen betyr. Forhåpentligvis klarer leseren å skjelne mellom utsagn om Grandhagen og mine fortolkninger av disse. Men igjen: Dette er et portrett. Det er mitt bidrag. Derfor finnes det eksempler på jeg-utsagn og egne refleksjoner underveis i teksten.

Jeg skylder å fortelle leseren at jeg kjente Egil Grandhagen personlig i nesten førti år. Jeg var en av hans mange utsendinger til Etiopia,

kollega under hans ledelse på Misjonssambandets hovedkontor i Sinsenveien 25, og hans sjef i flere år som rektor på Fjellhaug Internasjonale Høgskole i Sinsenveien 15. Jeg har levd tett på det kristelige og sosiokulturelle miljøet han var en del av, og har vært en del av historien som beskrives. Jeg har absolutt stått i fare for å bli både «nærsynt» og «inhabil» på flere punkter i min framstilling. Akkurat denne problemstillingen har jeg derfor måttet jobbe aktivt og kritisk med underveis. Egil var også en god venn, samtalepartner, kollega og rådgiver i mange år, uten at han på noen som helst måte skal belastes for mine heldige og mindre heldige personlige valg og avgjørelser i en lang rekke enkeltsaker.

Det er helt klart flere dokumenter jeg burde lest og andre personer jeg burde ha snakket med i løpet av arbeidet med boka, men på et eller annet sted måtte jeg sette strek. Forlagets «deadline» var også noe jeg måtte forholde meg til, samt min begrensede tid. Boka er skrevet i ledige småstunder i fritiden, på toppen av full jobb og mange andre oppdrag. Jeg håper likevel framstillingen er et konstruktivt bidrag til å forstå hvem personen og misjonslederen Egil Grandhagen var, og som andre kan bygge videre på og utfylle ved nye studier. Siste ord er neppe sagt om Egil Grandhagens liv og levnet.

Dette er altså ingen biografi. En slik bok vil nok komme, men er for tidlig å skrive nå. Grandhagens samlede betydning for norsk misjon og Misjonssambandet kan egentlig ikke beskrives uten et større langtidsperspektiv. Samtidig har det vært viktig for meg å snakke med mennesker som fortsatt lever, og som selv har sett og opplevd Grandhagen på kloss hold. Deres bidrag må ikke gå tapt.

Jeg har etter beste evne forsøkt å unngå beskrivelser og vurderinger av Misjonssambandets arbeid i tiden etter Grandhagens generalsekretærperiode. Unntaket er saker Grandhagen selv offentlig har gitt uttrykk for sine meninger om, eller tilfeller der han selv har delt aktuelle synspunkter med meg eller andre.

Jeg har ikke forsøkt å tegne et glansbilde av Egil Grandhagen, for det ville han selv neppe vært tilfreds med, men et ærlig og mest mulig realistisk bilde. Om jeg har lyktes med det, får andre lov til å mene det de vil om. At mange av leserne, i likhet med forfatteren selv, helt

sikkert har hatt overveiende positive erfaringer fra møter med Egil, er vanskelig å få gjort noe med. Det skader heller ikke. Jeg håper at boka kan bidra med ny kunnskap om Egil og hans liv, og være til inspirasjon og glede. Ingenting ville ha gledet hovedpersonen mer.

Egil Grandhagen må sies å ha vært en allsidig kristenleder. Ofte gikk han foran og viste vei når viktige spørsmål ble diskutert og vanskelige avgjørelser skulle tas. Han var reflektert, grundig, visjonær, inspirerende, strategisk og samlende. Grandhagen kunne også gå ved siden av medmennesker som i ulike, og kanskje spesielt krevende, situasjoner trengte ham på en spesiell måte. Han var en empatisk medvandrers i vid forstand, som i stor grad lyttet til dem han møtte på sin vei. Mange opplevde også at han gikk bak for å oppmuntre og støtte dem han selv eller andre hadde vist tillit og betrodd viktige oppgaver. Han spredte ikke flokken sin, men samlet den.

Ved dette skapte han en byggende atmosfære av fellesskap, eierskap og delaktighet i det som foregikk, samtidig som han selv var rede til å ta de aller tyngste byrdene. Hans tidligere lederkollega i Santalmisjonen, Gunnleik Seierstad, beskriver det godt. «Når teamet lykkes, sier han ‘vi’. Etter tap sier han ‘jeg.’» Om jeg bare fikk lov til å bruke to ord for å beskrive misjonslederen Egil Grandhagen, ville jeg brukt adjektivene *visjonær* og *samlende*.

Jeg vil også informere leserne om at jeg skrev en fagfellelvurdert portrettskisse av Egil Grandhagen i festskriftet som ble utgitt i forbindelse med hans 65-årsdag: Hans Aage Gravaas, Tom Erik Hamre, Erik Kjebeek og Arne Redse (red.): «Videre med evangeliet: Festskrift til misjonslederen Egil Grandhagen» (Akademika Forlag, Oslo, 2012). I forkant av utgivelsen av festskriftet hadde jeg flere lengre dybdeintervjuer med Egil Grandhagen selv. Noe av materialet fra disse intervjuene, og også selve artikkelen, er direkte benyttet i denne boka. I tillegg til interessante fagartikler og hilsener til jubilaranten fra inn- og utland, finner vi i festskriftet også en fyldig, men slett ikke uttømmende, litteraturliste over artikler og bøker som Grandhagen skrev fra 1979 og fram til 2011. Denne listen sto Fjellhaugs bibliotekar Tom Erik Hamre bak. De som på egen hånd måtte ønske å

arbeide videre med enkelttemaer som berører Egil Grandhagens liv og virke, kan finne mye interessant der.

Flere enkelttemaer i denne boka inviterer helt klart til ytterligere analyser og dybdeboring. Underveis har jeg støtt på mye interessant stoff som det kunne være fristende å gå videre med, men som ville sprengte det omfang og de rammer forlaget her har definert. Det er også saker der jeg kunne bydd på flere detaljer og egne vurderinger, men der jeg har måttet fatte meg i korthet. Forlagets og forfatterens mål har vært å presentere en ikke altfor omfattende og samtidig mest mulig lesbar og tilgjengelig framstilling for den alminnelige leser. Om vi har lyktes med dette, får andre vurdere.

Jeg har helt bevisst redusert kildehenvisninger til et minimum da disse uansett ikke ville blitt fullstendige, og fordi dette ville gjort boka mer omfangsrik enn ønskelig. Henvisninger til muntlige og skriftlige sitater er derimot referert, med mindre opphavspersonene selv har uttrykt ønske om å være anonyme. De mange sitatene fra Grandhagen selv er hentet fra intervjuer, rapporter, utredninger, artikler, bøker, lyd- og bildefiler, og er uten kildehenvisninger. Dette fordi dette ville stykket opp lesningen av teksten og forstyrret selve rytmen i framstillingen.

Takk til Lunde Forlag som utfordret meg til å skrive denne boka, som jeg nok ikke hadde tatt initiativet til å skrive av meg selv. Takk til Katrine Masvie for gode råd og innspill underveis.

Oslo i juli, 2022.
Hans Aage Gravaas

Bakgrunn og oppvekst

Fotspor

Egil Grandhagen døde 20. mai 2020, 72 år gammel. Mitt siste møte med ham var hjemme på gården Bringen i Øvre Bergegarda i Fluberg, 7. mars. Kreftsykdommen hadde for alvor festet grepet, han var synlig helsemessig redusert, og vi skjønte begge at dette ville bli vårt siste møte. Senere ble det noen telefoner og tekstmeldinger fram og tilbake mellom oss. Etter en tid på Gjøvik sykehus tilbrakte han sine siste dager på Hovli sykehjem. Bisettelsen fant sted i Fluberg kirke, 28. mai 2020. Egil Grandhagens gravstein finner vi på Hov kirkegård.

4. november 2020 er jeg tilbake i Fluberg. Egil er borte, og Solveig har for lengst forlatt gården og flyttet inn i leiligheten i Hov sentrum som de sammen kjøpte før Egil døde. Da jeg trasker alene oppover mot husmannsplassen Nordgardshågan som ligger rett ovenfor gården Bringen, ser jeg mange spor etter Egil. Bålpanna og plassen hvor mange hadde kokt kaffe, laget mat eller spist sin niste ved flere anledninger, er fortsatt der. Inne i husmannsstua hvor mange bønner ble bedt, tekster lest og sanger sunget, og hvor gode samtaler hadde utfoldet seg, er også alt uendret. De to ikonmaleriene av Jesus Kristus henger fint på hver sin side av veggen over frontpartiet, med et enkelt og talende trekors mellom seg. På «alterbordet» ligger Bibelen oppslått. Lignelsen i Lukas 16 om den kloke forvalteren lyser mot meg. Jeg tenker: Hadde ikke Egil Grandhagen selv etter beste evne forsøkt å forvalte det hans Herre hadde betrodd ham?

På vei ut av husmannsstua stråler høstsola. Den lyser opp et stor-slått, vakkert, åpent landskap i Søndre Land. I dette landskapet hadde

jegeren og friluftsmennesket Egil og hans to- og firbeinte venner ofte fulgt sporene etter dyr og fugler. Der jeg står ved utgangsdøra, henger likevel tankene mest ved de fotsporene Egil Grandhagen selv etterlot seg i manges liv. De er ikke få. Denne boka har som mål å finne noen av disse, men også andre fotspor; særlig fotsporene etter de menneskene som bidro til å forme og prege Egil Grandhagens liv.

Tre måneder før sin død skrev Grandhagen på sosiale medier:

«Kommer vi til å feire jul sammen neste gang», spurte jeg legen min. Han svarte: «Det tviler jeg på, men jeg vet jo ikke.» Da har vi noe å orientere oss utfra. Hvordan skal jeg avslutte dette? Det må bli med en liten hilsen fra en strofe slavene sang på slavemarkene i Sørstatene til alle mine facebook-venner: «Come and go with me to that Land, where I'm home.»

Egil Grandhagen etterlot seg altså ikke bare fotspor, men var gjennom et langt liv også veiviseren til gleden hjemme hos Gud. Dette skjedde på ulike måter. Han framsto som en ruvende lederskikkelse i en dristig, ekspansiv, norsk folkebevegelse som drev utstrakt internasjonal, kristen misjon i mange land, og som samtidig hadde en betydelig virksomhet her hjemme. Samtidig var han den vennlige, uhøytidelige, smålåtne, nærværende og lyttende medvandrer som møtte enkeltmennesket til samtale i det stille, enten alene eller i mindre grupper. De enkeltmennesker han kom i kontakt med, var ikke få.

Grainnhåggån

Utenfor det middelalderske praktbygget Nidarosdomen i Trondheim starter en av byens hovedgater, Munkegata, som er en av landets få gater med avenypreg. Munkegata munner ut i Ravnkloa, hvor byens sentrum for handel av fisk og skalldyr har ligget, og hvor det har vært forretningsvirksomhet i århundrer. I rett luftlinje fra Munkegata, cirka to kilometer fra sentrum og ut i Trondheimsfjorden, ser

vi Munkholmen, som i Snorre blir omtalt som rettersted. Helt fram til reformasjonen var det også kloster med munk og nonne her, derav navnet Munkholmen.

Følger blikket luftlinjen videre over til andre siden av Trondheimsfjorden, finner det fjellet Munken, som ligger fem kilometer øst for Vanvikan i gamle Leksvik kommune, som i 2018 ble slått sammen med Rissa for å bli Indre Fosen kommune. Den vidstrakte, vakre Leksvik-bygda, som ligger tre mil lenger inn i fjorden fra trafikk-knutepunktet Vanvikan, var sentrum i den gamle kommunen. Leksvik er ei jordbruksbygd med mange historiske merkesteiner. Veiforbindelsen til Vanvikan sto ikke ferdig før på begynnelsen av 1960-tallet. At leksværingene på 1100–1200-tallet soknet til Lade kirke og Strindafylke i Trondheim, var derfor ikke så merkelig. En god del av ferdselen foregikk til sjøs. Kong Sverres siste sjøslag skjedde angivelig på Amborneset utenfor Hindrem, mellom Vanvikan og Leksvik, hvor hans birkebeinerhær på 1200 mann slo Nikolaus Arnessons baglerhær.

Det første den ser som kommer til Leksvik vestfra, er Grandegårdene. På Grande var det et kirkested der det i middelalderen ble oppført en stavkirke; en annekskirke til Frosta som senere ble revet. Kirkestedet ble flyttet på 1500-tallet, og det ble bygget en kirke på Røstad, litt lengre oppe i bygda. Den ble også etter hvert revet. Leksvik kirke av i dag, som fortsatt ligger på Røstad, skriver seg tilbake til cirka 1670. Her ble mange av Egil Grandhagens forfedre både døpt, konfirmert, viet og begravet. Et stykke opp i bakkene ovenfor Grande, mellom Grande og Lian gård, lå det en nå nedlagt husmannsplass kalt Grandehagen, eller «Grainnhåggån», som det heter lokalt. Herfra kom Egil Grandhagens farsslekt, og herfra har han etternavnet sitt.

Egils oldefar, *Ove Johannesen Grandhagen* (1859–1947), må ha hatt en slitsom tilværelse. Sammen med sin *Hanna* (1867–1958) hadde han ti barn. Det var mange munnar som skulle mettes. Derfor livnærte han seg på ulike måter. Ove omtales i bøkene som husmann, sagbruksarbeider og jekteskipper. I likhet med faren *Johannes Johnsen Grandhagen* (f. 1828), Egil Grandhagens tippoldefar, var han også «bødtkerarbeider», eller tønnemaker, som vi kanskje ville sagt

i dag. Ove må ha vært en driftig og respektert kar. Han var med i det første styret for Leksvik Samvirkelag, som ble etablert i 1918. I dette hjemmet vokste Egils farfar, kaptein *Johan Martin Grandhagen* (1891–1963), opp.

Egil Grandhagen fortalte selv at hans egen far ikke kom fra en kristen familie, men at flere av farfarens søsken var kristne. To av dem var Marta Anette (1895–1980), gift Hønnås, og Maren Kristofa (1901–1993), gift Moholdt. Begge disse to ble omtalt som «møtekristne». Anette skal visstnok i sin ungdom også ha vært elev ved Indremisjonsselskapets folkehøyskole Fredly i Børsa.

Egil Grandhagen besøkte selv Leksvik ofte i feriene i barndomsårene. Fra sine sommeropphold kunne han minnes livet på Tetlimosetra, hvor han var med på å melke geiter og lærte hvordan lokal geitost ble tilberedt. Han besøkte også Leksvik i voksen alder, både i privat regi og i møtesammenheng.

Leksvik har tradisjonelt hatt et rikt møte- og foreningsliv. Lekmannsorganisasjonene har stått relativt sterkt, samtidig som kirke og misjon stort sett har gått hånd i hånd. En god kilde til kristenliv i Leksvik, med solid historisk dokumentasjon, finnes i skriftet «Leksvik kirke 300 år», skrevet av Johan B. Rian¹ i 1970, utgitt av Leksvik menighetsråd. Her fortelles det at Leksvik allerede i år 1800 fikk sitt første møte med Hauge-vekkelsen. Hans Nielsen Hauges medarbeidere Lars Hemstad og Arnt Solem kom hit som forkynnere. En vekkelse brøt ut i bygda i 1840-årene ved den kjente haugianske forkynneren Ole Tetli. Sokneprest Niels Andreas Biørn (1807–1887) – som for øvrig var gift med sin gode diktervenn Henrik Wergelands enke, Amalie Sofie Bekkevold – hadde lite til overs for denne forkynneren.

1 Johan B. Rian var en norsk teolog. Han tok teologisk embetseksamen ved Det teologiske Menighetsfakultet i 1931. Han var redaksjonssekretær i avholdsbladet *Folket* og landssekretær i Norges kirkelige landslag før han i 1935 ble hjelpeprest i Strinda/Byåsen.

Rian var lærer i gammeltestamentlig teologi og kirkehistorie ved Misjonsskolen i Stavan-ger i 1938–1940, sogneprest i Leksvik fra 1941, og residerende kapellan i Lademoen kirke, Trondheim, fra 1952. Han var residerende kapellan ved Nidaros Domkirke fra 1960 og domprost i Nidaros i 1969 til 1974.

Rian foreleste i gammeltestamentlig bibelvitenskap ved Norges lærerhøyskole i 1956–1968 og redigerte *Årbok for Den norske kirke* 1961–1964. Han utga blant annet «Nidarosdomen. Kristkirke og Olavskatedral» (1972) og flere lokalhistoriske publikasjoner. Han var far til teologen Dagfinn Rian. (Store Norske Leksikon)

Men når det gjaldt de lokale haugianere og deres samlinger, var soknepresten langt mer positiv i sin omtale:

En Præst maa finde sig vel tilfreds med dem, naar de er af den Art som de her boende. De ere flittige Kirkegjengere, strenge og rene i deres Vandel, velvillige mot Præsten, flittige Granskere af Skriften og stadige i Bønnen – kort – jeg troer de mener det oprigtigt med deres Gud og Frelser.

Mot slutten av 1800-tallet fortelles det i visitasberetningene at den gode nattverdsøkningen i Leksvik knapt hadde sin like i bispedømmet. En ungdomsforening, en sjømannsmisjonsforening og en indremisjonsforening blir også nevnt. Alt var likevel ikke bare positivt i prestegjeldet. Det fortelles at «synden mot det sjette bud er menighetslivets mørke plett». Alkoholmisbruk blir også omtalt.

En ny vekkelse bredte om seg tidlig på 1900-tallet. Denne fikk betydning for de senere misjonsprestene Ole Kopreitan og Ole Strand, to lederskikkelser som senere gjorde en stor innsats både på Madagaskar og her hjemme. Ved en bispevisitas i 1965 blir det fortalt at det i hovedsoknet var registrert hele 42 foreninger for kristelig og humanitær virksomhet, og to søndagsskoler.

Alt dette tyder på at Egil Grandhagens forfedre trolig ikke hadde vært helt uten kristen påvirkning, selv om Egil selv altså var tydelig på at hans egen far ikke kom fra en kristen familie.

Gamle Leksvik kommune har oppfostret mange kjente personer. Den mest kjente er nok industrigründeren Bjørn Lyng (1925–2006), John Lyngs (1905–1978) og Thor Heyerdals (1914–2002) fetter, som har betydd mye for ei bygd som representerer en god blanding av landbruk og industri. Fra en enkel oppvekst på gården Rundhaugen i den lille Kråkmogrenda ved Storvatnet i Vanvikan bidro Lyng til å skape mange industriarbeidsplasser både her og andre steder. Dette har betydd mye for Leksviks utvikling.